

BRUNON MISZKIEWICZ

ANALIZA ANTROPOLOGICZNA SZKIELETÓW Z NAJSTARSZEJ FAZY KULTURY CERAMIKI WSTĘGOWEJ RYTEJ (4500 LAT P.N.E.)
ODKRYTYCH W MIEJSCOWOŚCI STARY ZAMEK (GM. SOBÓTKA,
WOJ. WROCŁAWSKIE)

W sierpniu 1976 roku J. Romanow, pracownik naukowy Muzeum Archeologicznego we Wrocławiu, kontynuował badania wykopaliskowe na wielokulturowej osadzie neolitycznej (stanowisko 2a) w Starym Zamku (gm. Sobótka, woj. Wrocław). W trakcie badań odkrył i wyeksplorował w opuszczonych jamach gospodarczych trzy groby szkieletowe z najstarszej fazy kultury ceramiki wstęgowej rytej (ok. 4500 lat p.n.e.). Są to najstarsze groby dotychczas odkryte na terenie Dolnego Śląska. Pierwszy grób tej kultury odkryty został na tym stanowisku w roku 1975.

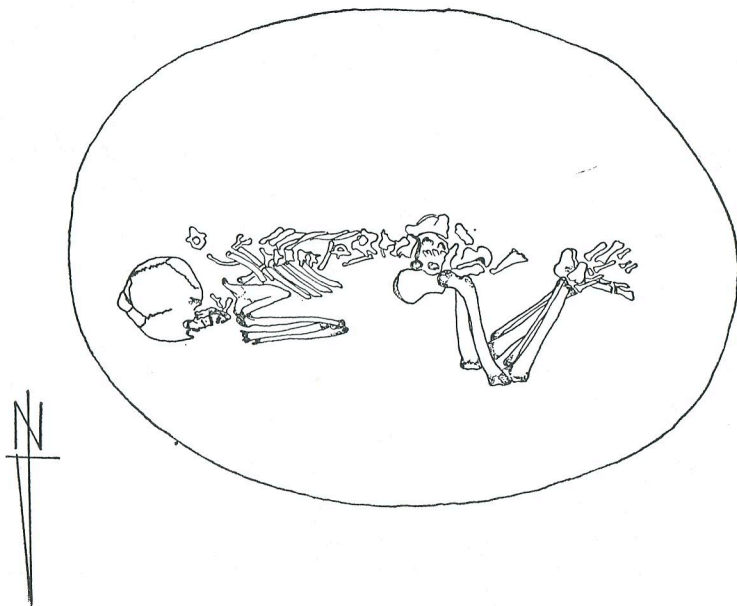
Ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej prowadziła półkoczowniczy, półrolniczy tryb życia i pozostawiła nieliczne ślady (szczególnie w postaci znalezisk szkieletowych) w Europie środkowej, w obszarze od wschodniej części Belgii, po zachodnią Ukrainę. Z pewnością już około 4500-4200 lat p.n.e. niektóre obszary Dolnego Śląska i Małopolski zasiedlone były przez przedstawicieli kultury ceramiki wstęgowej rytej. Przybysze zasiedlili niewielkie płaty najżyźniejszych gleb, między innymi: międzyrzecze Ślęży, Bystrzycy i Oławy (na południe od Wrocławia). Nieco później pojawiła się na tych terenach także ludność kultury ceramiki wstęgowej kłutej (ok. 3500 lat p.n.e.) (rys. 4). Powyższa chronologia ustalona została metodą C^{14} . Omawiany teren, leżący w południowej strefie Niżu Polskiego, wcześniej niż inne regiony Polski znalazł się w zasięgu kolonizacji ludności rolniczej znad Dunaju.

KRÓTKI WYCIĄG Z NOTATEK POŁOWYCH

Grób szkieletowy nr 2 (jama 136)

Zarys jamy w rzucie poziomym jest nieregularny (raczej zbliżony do dużego owalu). Jama ta uszkodzona została przez późniejszą jamę 137a (kultura pucharów lejkatych) oraz jamę 137 (kultura łużycka). Na głą-

bokości około 1,00 m znaleziono dobrze zachowany, silnie skurczony szkielet ludzki ułożony wzdłuż osi wschód-zachód, z czaszką skierowaną w kierunku na wschód. Szkielet ułożony był na prawym boku (rys. 1).

Rys. 1. Grób neolityczny nr 2 (♀, Inf. II) *in situ*. Stary Zamek, gm. Sobótka, woj. Wrocław

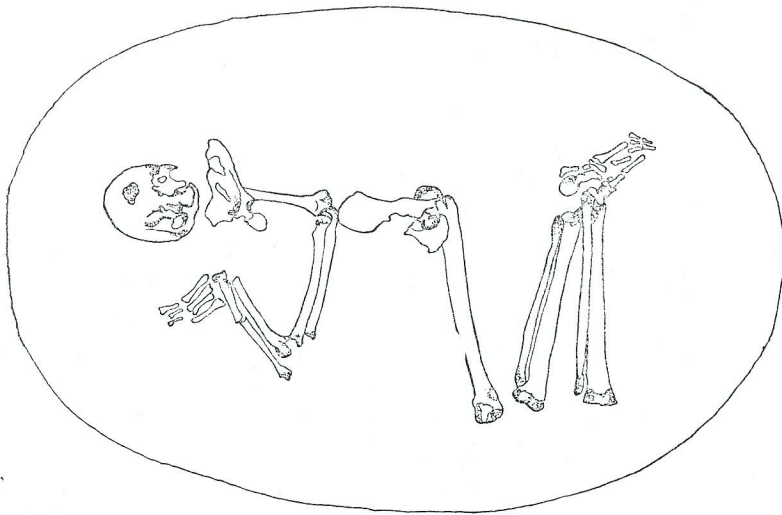
Grób szkieletowy nr 3 (jama 175)

Na poziomie calca jama ta posiadała zarys owalny. Na głębokości około 0,90 m na sklepieniu z wypalanej gliny (polepa) znaleziono silnie skurczony dobrze zachowany szkielet ludzki. Ułożony był wzdłuż linii północ-południe, czaszka skierowana była na południe. Szkielet ułożony był na prawym boku. Jama grobowa przecięta była później przez jamę nr 203 kultury pucharów lejkowatych (rys. 2).

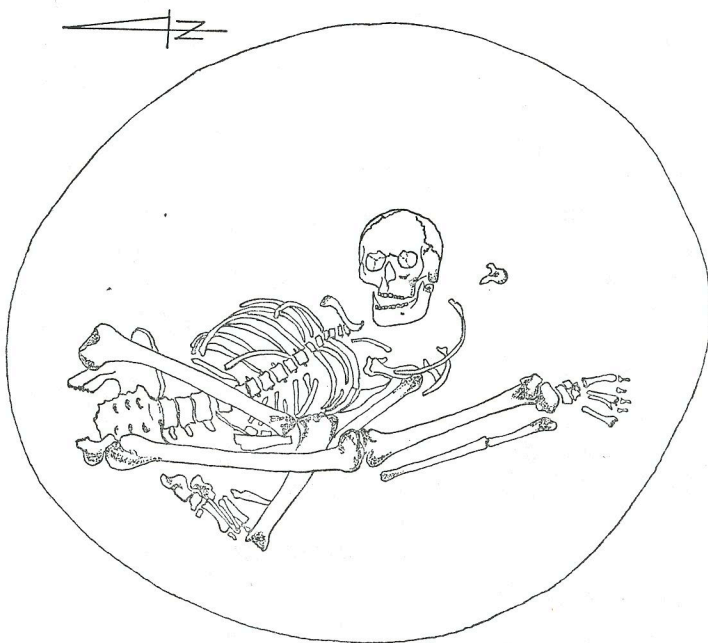
Grób szkieletowy nr 4 (jama 181)

Zarys jamy grobowej zbliżony był do dużego nierównego koła. Na głębokości około 0,60 m wystąpił częściowo zniszczony szkielet ludzki. Pierwotnie szkielet ten był silnie skurczony, ułożony był na lewym boku, w linii północ-południe, przy czym czaszka skierowana była na południe (rys. 3). Jama ta uszkodzona była przez późniejszy obiekt kultury amfor kulistych (najmłodsza faza neolitu).

Ponieważ w tym przypadku mamy do czynienia z bardzo rzadkim, a zarazem cennym i stosunkowo dobrze zachowanym znaleziskiem, konieczne jest przeprowadzenie szczegółowej analizy antropologicznej.

Rys. 2. Grób neolityczny nr 3 (♂, *Mt*) *in situ*. Stary Zamek, gm. Sobótka, woj. Wrocław

Rys. 3. Grób neolityczny nr 4 (♀, *Ad*) *in situ*. Stary Zamek, gm. Sobótka, woj. Wrocław

Szkielety te dostarczone zostały do opracowania antropologicznego autorowi niniejszego artykułu.

INWENTARZ GROBOWY

Grób nr 2 (z jamy nr 136)

Uszkodzona czaszka z żuchwą, 13 różnych kręgów, w tym 2 kręgi szyjny z dużym zębem (*dens axis*), uszkodzona kość krzyżowa, 2 obojczyki, dwie uszkodzone łopatki, większy fragment mostka (rękojeść), liczne żebra, lekko uszkodzona miednica, komplet kości kończyn górnych i dolnych, 2 kompletne rzepki (*patellae*), 11 kości stępu (dobrze zachowane, w tym 1 kość piętowa oraz 2 kości skokowe), 8 kości śródstopia, 3 paliczki stopy. Nasady kości długich nie zrośnięte, w wielu przypadkach brak ich. Stan zachowania kości jest dobry. Wszystkie kości są małych rozmiarów o dość cienkich ściankach kostnych. Kości te są silnie zmineralizowane. Na kościach szkieletu nie stwierdzono zmian patologicznych.

Grób nr 3 (z jamy nr 175)

Uszkodzona czaszka bez żuchwy, 1 dobrze zachowana łopatka, prawa kość ramienna, 2 kości łokciowe (1 jest uszkodzona, bez części dalszej), prawa kość udowa, 2 kości podudzia, 2 kości strzałkowe, 1 duża rzepka, 9 kości stępu (w tym: 2 kości piętowe oraz 2 kości skokowe), 9 kości śródstopia, 3 paliczki stopy, poza tym zachowała się prawa część miednicy. Wszystkie kości są wyjątkowo duże, masywne o grubych ściankach kostnych. Kości te są silnie zmineralizowane. Na kościach szkieletu nie stwierdzono zmian patologicznych.

Grób nr 4 (z jamy nr 181)

Dobrze zachowana czaszka z żuchwą, 7 kręgów szyjnych, 12 kręgów piersiowych, 5 kręgów lędźwiowych, kompletna kość krzyżowa, 2 obojczyki, 1 dobrze zachowana łopatka, komplet dobrze zachowanych żeber, uszkodzona miednica, lewa kość ramienna, 2 kości udowe (prawa jest uszkodzona, brak nasady bliższej), 2 kości podudzia oraz 2 kości strzałkowe, 1 rzepka, 8 kości stępu (w tym: 2 kości piętowe oraz 2 kości skokowe), 7 kości śródstopia, 5 paliczków stopy. Stan zachowania wszystkich kości jest bardzo dobry. Kości te są duże, masywne i silnie zmineralizowane. Na kościach szkieletu nie stwierdzono zmian patologicznych.

OPIS MORFOLOGICZNY CZASZEK

Grób nr 2 (jama nr 136)

Uszkodzona, lekko zdeformowana czaszka z żuchwą. Brak nadoczodołowych fragmentów kości, kości klinowej, łuków jarzmowych. Brak lewej zewnętrznej ścianki trzonu żuchwy.

Czoło jest proste, dość wąskie z wyraźnymi guzami czołowymi. Po stronie lewej bardzo słabo zaznaczony łuk nadbrwiowy. Otwór nosowy jest duży, a w dolnej jego części występują wyraźne dołki przednosowe. Podniebienie jest głębokie. Po każdej stronie zachowały się zęby stałe, trzonowe, przy czym trzecie trzonowce znajdują się w stadium wyrzynania się. Brak starcia guzków zębowych. Pozostałe zębodoły są dość duże i otwarte. Żuchwa wykazuje dość silnie zaostrzoną bródkę, a kształt łuku żuchwy zbliżony jest do rozwartej litery „U”. W żuchwie zachowały się następujące zęby stałe: strona prawa — I trzonowiec oraz zawiązek III trzonowca, kieł, oraz II siekacz; strona lewa; I, II trzonowiec oraz zawiązek III trzonowca. Również w tym przypadku guzki zębowe są bardzo słabo starte, a pozostałe zębodoły otwarte. Przy wszystkich zachowanych zębach brak śladów próchnicy. Narys czaszki jest jajowaty (*ovoides*), wszystkie szwy na czaszce są otwarte (brak obliteracji), natomiast w szwie potylicznym znajdują się liczne, dodatkowe wstawki kostne. Potylicca jest silnie zaokrąglona. Brak wyniosłości potylicznej zewnętrznej. Rzeźba całej potylicy jest bardzo delikatna. Wyrostki sutkowe (*proc. mastoideus*) są małe. Otwór potyliczny wielki (*foramen magnum*) jest średnich rozmiarów i wydłużony. Ścianki kostne czaszki są dość cienkie i silnie zmineralizowane. Czaszka ta należy do osobnika młodego *infans II* (około 12-14 lat), najprawdopodobniej płci żeńskiej (na podstawie ogólnej budowy morfologicznej).

Grób nr 3 (jama nr 175)

Uszkodzona czaszka bez żuchwy. Brak szczęki górnej i kości klinowej.

Czoło jest szerokie i lekko cofnięte ku tyłowi. Łuki nadbrwiowe są silnie zaznaczone, gładyszka (*glabella*) — 3 według skali Broca. Oczodoły są duże, a kształt ich zbliżony jest do kwadratów. Dość silnie wystające łuki jarzmowe. Narys czaszki jest jajowaty (*ovoides*). Dość silna obliteracja szwu strzałkowego oraz wieńcowego. Potylicca jest silnie zaokrąglona. Wyniosłość potyliczna zewnętrzna jest silnie zaznaczona 3 (*protuberantia occ. externa*). Rzeźba całej potylicy jest wyraźna, masywna. Bardzo duże i masywne wyrostki sutkowe (*proc. mastoideus*). Otwór potyliczny wielki (*foramen magnum*) jest duży, o kształcie prawie okrągłym. Ścianki kostne czaszki są bardzo grube, masywne i przy tym silnie zmineralizowane. Czaszka ta należy do osobnika dorosłego *maturus* (około 50 lat), niewątpliwie płci męskiej.

Grób nr 4 (jama nr 181)

Kompletna czaszka z żuchwą. Brak lewego łuku jarzmowego. Uszkodzone są obydwa niewielkie wyrostki sutkowe (*proc. mastoideus*). W szczęce górnej brak III trzonowca po każdej stronie. Brak również po stronie lewej kła (zębodół jest zarośnięty).

Czoło jest proste, dość wąskie, z wyraźnymi guzami czołowymi. Łuki nadbrwiowe są bardzo słabo zaznaczone, gładyszka (*glabella*) 1/2 według skali Broca. Silnie wystające kości nosowe. Dolny brzeg otworu nosowego wykazuje typową formę „*anthropina*”, tj. o ostrych brzegach z dość silnie wystającym kolcem nosowym przednim (*spina nasalis anterior*). Doły ponadkłowe (*fossa canina*) są słabo zaznaczone. Kształt oczodołów zbliżony jest do kwadratów. Łuki jarzmowe są miernie wystające. W szczęcie górnej zaznacza się słaby prognatyzm zębodołowy. Żuchwa wykazuje dość silnie zaostrzoną bródkę, a kształt łuku żuchwy podobny jest do silnie rozwartej litery U. Zachowane zęby stałe, zarówno w szczęcie górnej, jak też w żuchwie, są średnich rozmiarów o bardzo słabo startych guzkach zębowych. Na zębach brak śladów próchnicy. Narys czaszki jest pięciokątny (*pentagonoides*), wszystkie szwy na czaszce są otwarte (brak obliteracji), potylicy jest silnie spłaszczona (ścięta). Brak wyniosłości potylicznej zewnętrznej — 0 (*protuberantia occ. externa*). Rzeźba całej potylicy jest delikatna. Otwór potyliczny wielki (*foramen magnum*) jest duży i prawie okrągły. Ścianki kostne czaszki są dość grube i przy tym silnie zmineralizowane. Czaszka ta należy do osobnika dorosłego *adultus* (około 20 - 23 lat) niewątpliwie płci żeńskiej.

CHARAKTERYSTYKA ANTROPOLOGICZNA

Materiał kostny pomierzony został według ogólnie przyjętej techniki R. M a r t i n a (tab. 1, 4). Ważniejsze wskaźniki podano w tabeli 2. Wysokość ciała obliczona została metodą M a n o u v r i e r a. Analizę antropologiczną (typologiczną) przeprowadzono metodą punktów odniesienia A. W a n k e g o [1955], przy zastosowaniu konstant dla poszczególnych elementów antropologicznych opracowanych i zaproponowanych przez W. K ó Ź k ę [1958].

Na podstawie wskaźników oraz cech morfologiczno-opisowych czaszki te można scharakteryzować następująco: czaszka nr 2 jest skrajnie długa oraz wysoka, z średnio-szerokim czołem. Osobnik nr 2 charakteryzuje się dość niską wysokością ciała (młody wiek). Powyższe cechy odpowiadają definicji typu śródziemnomorskiego (*e*) ze słabą domieszką elementu paleoeuropeidalnego (*p*). Czaszka nr 3 jest długa i niska, o szerokim czole, średnioszerokiej twarzy i wysokich oczodołach. Obliczona wysokość ciała osobnika nr 3 jest przy tym bardzo duża. Osobnik ten odpowiada definicji typu nordycznego (*a*). Czaszka nr 4 jest bardzo krótka i wysoka o wąskim czole, skrajnie wąskim nosie, wąskiej twarzy oraz wysokich oczodołach, wysokość ciała osobnika nr 4 jest średnia. Osobnik ten odpowiada definicji typu armenoidalnego (*h*).

Nieco wcześniej odkryta czaszka nr 1, pochodząca z tego samego stanowiska i z tej samej kultury, określona została jako mieszaniec paleo-

Tab. 1. Ważniejsze pomiary czaszki (w mm)

Cięciwy części mózgowej czaszki				Łuki części mózgowej czaszki			Cięciwy części twarzowej czaszki				
Nr grobu	2	3	4		2	3	4		2	3	4
Płeć	♀	♂	♀								
Wiek	<i>Inf. II</i>	<i>Mt</i>	<i>Ad</i>								
Stan zachow.	<i>Ca+m</i>	<i>Cv+</i>	<i>Cr</i>								
<i>g-op</i>	186	196	176	obwód czaszki	502	552	507	<i>n-pr</i>	—	—	68?
<i>n-b</i>	102	124	117	<i>grop</i>	278	284	276	<i>n-ns</i>	—	—	51
<i>n-l</i>	166	186	171	<i>nob</i>	120	145	130	<i>pr-ba</i>	—	—	86
<i>n-i</i>	172	186	168	<i>bol</i>	130	115	120	<i>ol-sta</i>	45	—	37
<i>b-l</i>	118	107	109	<i>lri</i>	67	68	60	<i>ol-ba</i>	—	—	81
<i>b-i</i>	156	152	146	<i>iro</i>	42	52	55	<i>zy-zy</i>	122?	142	132
<i>l-i</i>	62	64	56	<i>poopo</i>	312	327	308	<i>zm-zm</i>	—	95	93
<i>l-o</i>	90	98	99	<i>cooco</i>	160	192	160	<i>ek-ek</i>	90	101	98
<i>i-o</i>	39	51	53	<i>astast</i>	165	148	156	<i>mf-mf</i>	—	25	23
<i>i-ba</i>	75	86	87	Niektóre pomiary żuchwy				<i>mf-ek</i>	—	42	41
<i>n-ba</i>	107	108	96	<i>go-go</i>	89	—	105	<i>ekm-ekm</i>	57	—	57
<i>ba-o</i>	39	39	39	szer. ram.	33	—	32	wysokość	—	35	34
<i>ba-b</i>	143?	135	138	<i>gn-id</i>	26	—	32	oczodołu	—	—	—
<i>po-b</i>	126	114	115	<i>gn-go</i>	81	—	81	szer. otw.	26	—	21
<i>eu-eu</i>	127	149	143	wys. trzonu (<i>M2</i>)	21	—	25	nosowego	—	—	—
<i>ast-ast</i>	103	118	111	wys. trzonu (<i>P2</i>)	24	—	29				
<i>ft-ft</i>	98	109	98	grub. trzonu (<i>M1 P2</i>)	11	—	10				
<i>co-co</i>	116	136	121	grub. trzonu (<i>M2 MI</i>)	14	—	14				
<i>au-au</i>	109	127	123	wys. ram. temp.	47	—	—				
<i>ms-ms</i>	98	114	112?								
szerokość											
<i>for. occ. mag.</i>	29	35	36								

Objaśnienia znaków: ? — pomiar niepewny, w dużym przybliżeniu; pomiar podkreślony — pomiar wzięty z połowy (części).

Tab. 2. Niektóre wskaźniki czaszkowe (neolit)

Wskaźniki	Numer grobu		4		VI, 10		(♂, Mt) ⁴
	2	3	(♀, Ad)	1	2 (♂, Ad) ²	(♀, Ad) ³	
	(♀, Inf. II)	(♂, Mt)	(♀, Ad)	(♀, Mt) ¹	2 (♂, Ad) ²	(♀, Ad) ³	(♂, Mt) ⁴
szerokościowo-długościowy	68,3	76,0	81,3	74,2	80,7	81,8	79,6
wysokościowo-długościowy (od <i>ba</i>)	76,9	68,9	78,4	73,7	71,0	66,9	78,5
wysokościowo-szerokościowy (od <i>ba</i>)	88,8	90,6	96,5	100,7	88,3	81,1	98,6
wysokościowo-długościowy (od <i>po</i>)	67,7	58,2	65,3	57,5	59,1	56,9	63,0
wysokościowo-szerokościowy (od <i>po</i>)	99,2	76,5	80,4	77,5	73,2	69,9	79,2
czołowo-ciemienny	77,2	73,2	68,5	68,8	65,5	68,2	69,4
czołowo-jarzmy	80,3	76,8	74,2	74,8	69,9	77,7	74,1
górnottwarzowy Virchowa	—	—	70,5	77,2	66,9	67,4	64,9
górnottwarzowy Kollmanna	—	—	51,5	47,2	54,9	50,8	45,2
oczodołów (od <i>mf</i>)	—	83,3	82,9	72,5	92,3	79,5	85,3
nosa	—	—	41,2	48,8	50,0	52,2	50,9
sklepienny Hrdlički-Kóčki	91,7	78,0	86,8	84,6	78,6	72,7	87,6
otworu potylicznego	74,4	89,7	92,3	88,9	79,0	84,9	76,9
Typ antropologiczny	<i>E(p)</i>	<i>A</i>	<i>H</i>	<i>Pel</i>	<i>Ah</i>	<i>La(h)</i>	<i>HI(a)</i>

¹ Grób neolityczny (kultura ceramiki wstęgowej rytej, ok. 4500 lat p.n.e.) z badań 1975 r.;

² Grób neolityczny (kultura ceramiki wstęgowej klutej, ok. 3500 lat p.n.e.) z badań 1973 r.;

³ Grób neolityczny z Baborowa (kultura pucharów lejkowatych, ok. 3000 lat p.n.e.) — 1973 r.;

⁴ Grób neolityczny z Ludgierzowic (kultura amfor kulistych, ok. 2000 lat p.n.e.) — 1972 r.

Znaleziska 2, 3, 4, 1, VI-2 pochodzą z miejscowości Stary Zamek, gm. Sobótka, woj. Wrocław.

Tab. 3. Wyniki przeprowadzonej analizy antropologicznej czaszek neolitycznych z obszaru południowo-zachodniej Polski

Nr grobu	Pochodzenie	Przynależność odsetkowa do poszczególnych elementów antropologicznych (%)					Typ antropologiczny
		Nordyczny	Śródziemnomorski	Armenoidalny	Laponoidalny	Paleoeuropeoidalny	
		a	e	h	l	p	
2 (♀, <i>Inf. II</i>) Stary Zamek	1976	0,2	89,7	0,1	0,2	9,7	<i>E(p)</i>
3 (♂, <i>Mt</i>)	"	82,7	4,8	4,7	5,9	1,9	<i>A</i>
4 (♀, <i>Ad</i>)	"	5,4	4,8	84,4	3,8	1,7	<i>H</i>
1 (♀, <i>Mt</i>)	" 1975	6,8	29,2	7,6	21,2	35,1	<i>PeI</i>
<i>VI</i> , 2 (♂, <i>Ad</i>) ¹	" 1973	67,6	4,7	19,2	6,4	2,1	<i>Ah</i>
<i>j. 10</i> (♀, <i>Ad</i>) ² Baborów	1973	18,7	4,6	12,2	59,3	5,2	<i>La(h)</i>
<i>I</i> (♂, <i>Mt</i>) ³ Ludgierzowice	1972	14,6	13,7	37,6	24,1	10,0	<i>HI(a)</i>
Ogólna struktura antropologiczna (%%)		28,0	21,7	23,8	17,2	9,5	<i>Ahe</i> $a+h+e=73,6\%$

¹ Neolit – kultura ceramiki wstęgowej klutej (ok. 3500 lat p.n.e.);² Neolit – kultura pucharów lejkowatych (ok. 3000 lat p.n.e.);³ Neolit – kultura amfor kulistych (ok. 2000 lat p.n.e.);

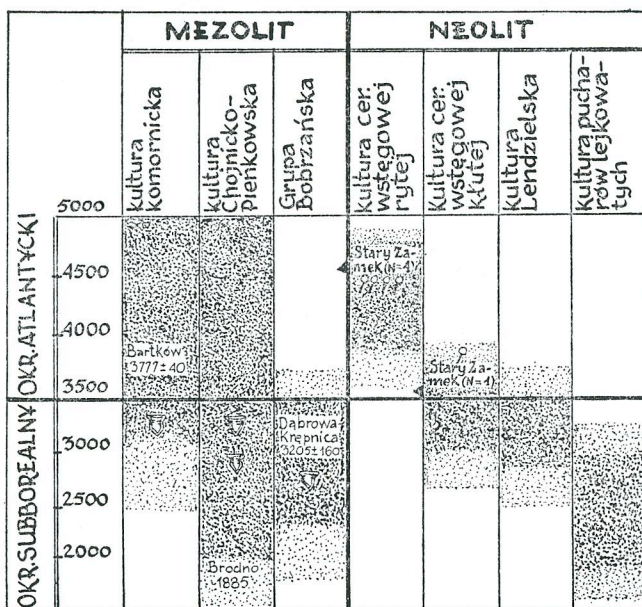
Tab. 4. Niektóre pomiary (w mm) oraz wskaźniki masywności kości długich

Nr grobu, płeć, wiek	<i>Gr. 2, ♀, Inf. II</i>		<i>Gr. 3, ♂ Mt</i>		<i>Gr. 4, ♀, Ad</i>	
	Prawa	Lewa	Prawa	Lewa	Prawa	Lewa
<i>Humerus</i>						
Największa długość	254?	248?	363	–	–	293
Największy przekrój trzonu	17	17	29	–	–	22
Najmniejszy przekrój trzonu	15	14	23	–	–	18
Obwód w środkowej części trzonu	55	54	79	–	–	67
Wskaźnik masywności	21,7		21,8		22,8	
<i>Radius</i>						
Największa długość	183?	–	276	273	–	–
Przekrój poprzeczny	12	12	19	19	–	–
Przekrój strzałkowy	10	11	13	14	–	–
Największy przekrój poprzeczny główki	–	–	26	27	–	–
<i>Ulna</i>						
Największa długość	–	–	298	–	–	–
Przekrój poprzeczny górny	16	16	22	23	–	–
Przekrój grzb.-dłon. górny	19	19	26	25	–	–
<i>Femur</i>						
Długość w naturalnym położeniu	–	361	516	–	–	427
Przekrój strzałkowy trzonu	23	22	33	–	–	30
Przekrój poprzeczny trzonu	19	18	31	–	–	28
Obwód trzonu	65	66	100	–	88	89
Przekrój poprzeczny trzonu górnego	26	27	40	–	–	35
Przekrój strzałkowy trzonu górnego	23	23	33	–	–	25
Wskaźnik masywności	11,0		12,4		13,5	
<i>Tibia</i>						
Największa długość	305	305	443	438	334	334
Największy przekrój	28	27	43	43	34	35
Przekrój poprzeczny	19	18	30	29	23	22
Najmniejszy obwód trzonu	64	63	88	87	74	74
Wskaźnik masywności	20,1		19,8		22,1	
<i>Fibula</i>						
Największa długość	–	–	418	415?	321	–
Wysokość ciała w cm (obliczona z długości wszystkich kości)	142,0		180,0		156,3	

europoidalno-śródziemnomorski (*Pe*) z wyraźną przewagą tego pierwszego elementu i domieszką elementu laponoidalnego (*l*).

Biorąc pod uwagę szereg znalezisk z tego regionu, a mianowicie: znalezisko z kultury ceramiki wstęgowej kłutej (ok. 3500 lat p.n.e.), odkryte również w tej samej miejscowości, znalezisko nieco późniejsze z kultury

POLSKA POŁUDNIOWO-ZACHODNIA

■ - Nasilenie występowania danej kultury

Rys. 4. Znaleziska z miejscowości Stary Zamek, gm. Sobótka, woj. Wrocław na tle ważniejszych kultur mezolityczno-neolitycznych

pucharów lejkwatych z Baborowa (ok. 3000 lat p.n.e.) i grób z kultury amfor kulistych (ok. 2000 lat p.n.e.) można próbować obliczyć przeciętny skład antropologiczny ludności żyjącej na przestrzeni 4500 - 2000 lat p.n.e. w rejonie południowo-zachodniej Polski (tab. 3). Należy tutaj zaznaczyć, że uwzględniona czaszka VI, 2 odpowiada definicji typu dynarskiego (*Ah*) z przewagą elementu nordycznego (*a*), czaszka z jamy 10 z Baborowa należy do typu subnordycznego (*La*) z przewagą elementu laponoidalnego (*l*), a czaszka nr 1 z Ludgierzowic odpowiada definicji typu alpejskiego (*Hl*) z przewagą elementu armenoidalnego (*h*).

Zestawienia w tabeli 3 informują, że w okresie neolitu (od wczesnej jego fazy aż do końca) mamy na Dolnym Śląsku niewątpliwie do czynienia z populacją dynarską z poważnymi domieszkami elementu śródziemnomorskiego (*e*), z tym że składniki armenoidalny i śródziemnomorski występują prawie w identycznych odsetkach. Archaiczny składnik paleoeuropei-

dalny (p) uplasował się w tym przypadku, w niewielkiej ilości, dopiero na ostatnim, piątym miejscu.

Występowanie znacznej domieszki elementu armenoidalnego (h) stanowi potwierdzenie hipotezy, postawionej wcześniej przez archeologów, o pochodzeniu ludności wczesnoneolitycznej obszaru południowo-zachodniej Polski z terenów południowo-naddunajskich. Ślady tych ludów udało się jednoznacznie stwierdzić w strukturze antropologicznej ludności neolitycznej na podstawie dotychczas odkrytych i przedstawionych obecnie materiałów kostnych. Wszystko wskazuje na to, że już w tak wczesnym okresie neolitu należy się liczyć z wpływami kulturowymi ludów z Azji Mniejszej.

PIŚMIENNICTWO

- K ó č k a W., 1958, *Zagadnienia etnogenezy ludów Europy.*, Mat. i Prace Antrop., 22.
 M a n o u v r i e r L., 1892, *Détermination de la taille d'après les grandes os des membres*, Mem. Soc. d'Anthrop., 4, Sér. 2, Paris.
 M a r t i n R., 1957, *Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung*, wyd. III, Stuttgart.
 M i s k i e w i c z B. 1973, *Analiza antropologiczna neolitycznej czaszki ludzkiej odkrytej w Baborowie, pow. Głubczyce, Silesia Antiqua*, 15.
 M i s k i e w i c z B., 1974, *Analiza antropologiczna szkieletu neolitycznego kultury amfor kulistych z miejscowości Ludgierzowice, pow. Trzebnica*, Przegl. Antrop. 40.
 W a n k e A., 1955, *Indywidualne określanie taksonomiczne*, Przegl. Antrop., 21.

Zakład Antropologii PAN
 Wrocław, ul. Kuźnica 35

ANTHROPOLOGISCHE ANALYSE DER SKELETTE DER ÄLTESTEN LINEARKERAMIKPHASE (CA. 4500 V. U. ZT.) AUS DER ORTSCHAFT STARY ZAMEK, GEMEINDE SOBÓTKA, WOJWODSCHAFT WROCLAW

von BRUNON MISZKIEWICZ

Im August 1976 konnten auf der neolithischen Siedlung, in der Nähe der Ortschaft Stary Zamek, Gemeinde Sobótka von Mgr J. Romanow (Archäologisches Museum in Wrocław) drei weitere, gut erhaltene Skelette aus der ältesten Linearkeramikphase (ca. 4500 v.u.Zt.) aufgedeckt werden. Das erste Skelett wurde auf derselben Fundstelle im Jahre 1975 zu Tage gefördert. Demnach sind das die ältesten bisher aufgedeckten Skelettfunde in Niederschlesien. Sämtliche Skelette befanden sich in starker Hockerlage in ovalen, zuweilen kreisförmigen Wirtschaftsgruben in einer Tiefe zwischen 0.60 - 1.00 Mtr.

Diese Halbnomaden-Bauernbevölkerung kam nach Niederschlesien wahrscheinlich aus dem Süden durch das Mährische Tor. Das so recht seltene Fundmaterial wurde einer gründlichen anthropologischen Analyse unterzogen (Morphologische Beschreibung, Masse, Indizes, Anthropologische Zusammensetzungen usw.), darge-

stellt in Tabellen dieser Arbeit. Der Erhaltungszustand sämtlicher Knochen ist sehr gut, der Knochenbau selbst ist dabei eher massiv (robust) die Knochen sind stark mineralisiert.

Nach eingehender anthropologischer Analyse konnten folgende Ergebnisse erzielt werden: Grab 2 — weiblicher Infans II, vorwiegend mediterran mit paläoeuropider Beimischung; Grab 3 — männlicher Maturus, ausgesprochen nordisch; Grab 4 — weiblicher Adultus, armenoid; Grabung 1975 — Grab 1 — weiblicher Maturus, vorwiegend paläoeuropid mit mediterran-lapponoider Beimischung. Falls wir zusätzlich einige neolithische Funde aus diesem Gebiet berücksichtigen erhalten wir eine dinarische anthropologische Struktur mit mediterraner Beimischung. Dieses Ergebnis überdeckt sich mit den bisherigen Thesen der Archäologen, die die Herkunft der frühneolithischen Bevölkerung nach Süd-West-Polen aus den Süd-Donaugebieten herleiten. Man könnte auch annehmen, das schon im Frühneolithikum diese Gebiete wesentlichen Kultureinflüssen (eingeführt durch Bevölkerungsgruppen) aus Kleinasien unterlagen.